

כסלו התשע"ג

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

לדמותה של רחל אימנו

לפרשת וישלח (על פי שיעור של הרבנית שרון רימון)

טכנית - יעקב ובניו היו בדרך ועוד לא הגיעו למקום קבע, ומכיוון שהם לא יכלו לשאת אותה איתם עד לחברון, וגם לא יכלו לדאוג לקבורה יותר מכובדת - הם קברוה בדרך. סיפור מותה של רחל וקבורתה בדרך נזכר פעם נוספת, בבראשית פרק מ"ח פסוק ז', בדברי יעקב ליוסף לפני מותו:

וְאֵנִי בָבְאִי מִפְּדֹן מֵתָה עָלַי רַחֵל בְּאֶרֶץ פְּנֵנֹן בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד כְּבֵרֶת אֶרֶץ לְבָא אֶפְרָתָה וְאֶקְבְּרָה שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הוּא בֵּית לָחֶם:

יוסף בוודאי ידע שרחל מתה בדרך ושם נקברה, ואם כן - לשם מה מזכיר זאת יעקב כעת? יתכן שעניין זה מעיק עליו; הוא מרגיש לא טוב עם העובדה שקבר את רחל בדרך והוא מתנצל על כך באזני יוסף. כך מפרש הרד"ק שם:

המאמר בזה היה להתנצל אל יוסף שלא קבר אמו במערה כמו שקבר את לאה, שלא יתפוש עליו בזה והוא צווה לו שישארו ויקברוה במערה, אמר לו כי לא פשע בזה, כי מתה בדרך, והוא היה הולך לאט לרגל המלאכה ולא יכול לעזוב המלאכה ולנשאה לבית לחם כל שכן למערה... ואם היה נושאה לרגל המלאכה היתה מסרחת... גם לא היה בידו לחנוט אותה כי לא היו רופאים עמו ובדרך מתה, וקברה בדרך בכבוד והציב מצבה על קבורתה...

לפי דברי הרד"ק קבורת רחל בדרך הייתה מתוך אילוץ. יעקב מצטער על כך ומתנצל בפני יוסף, במיוחד לאור העובדה שהוא מבקש ממנו לא לקבור אותו במצרים, במקום בו הוא מת, אלא לטרוח ולהביאו לקבורה בקבר אבותיו (פרק מ"ז, פסוקים כ"ט - ל'):

...אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וְנִשְׂאֲתָנִי מִמִּצְרָיִם וּקְבַרְתִּנִי בְּקִבְרֹתָם:

כלומר יעקב עצמו מייחס חשיבות רבה למקום הקבורה ומבקש להיקבר דווקא בקברי אבותיו, למרות שאת רחל הוא קבר בדרך. לפי דברי הרד"ק, יעקב מתנצל על כך

קבורת רחל בדרך לחברון

בפרשתנו מסופר סיפור חזרתו של יעקב מפדן ארם לארץ כנען. הוא עובר את מעבר יבוק (פרק ל"ב פסוק כ"ג), נוסע לסוכות (פרק ל"ג, פסוק י"ז), שכם (שם פסוק י"ח), בית אל (פרק ל"ה, פסוק ה'), ומשם הוא ממשיך דרומה, חזרה אל יצחק אביו אשר בקרית ארבע (שם פסוק כ"ז). בחברון תם מסעו של יעקב, ושם הוא מתיישב: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" (פרק ל"ז, פסוק א'). בדרך, ממעבר יבוק אל חברון, מתרחשים כמה אירועים:

- בשכם - מעשה דינה, והסרת העבודה הזרה (פרק ל"ד ופרק ל"ה פסוקים א' - ד');
- בבית אל - הקמת המזבח, הודיה לה' וקבלת ברכה מה' (פרק ל"ה פסוקים ו' - י"ד)
- בדרך מבית אל לחברון - מותה של רחל (שם, פסוקים ט"ז - י"ט).

אמנם היעד הסופי הוא חברון, אך התורה בוחרת לפרט את המסעות שבדרך ואת האירועים שהתרחשו בה, וניכר שיש חשיבות ומשמעות ל"דרך" - למסע עצמו, ולאירועים שבמהלכו. לאירועים שבדרך יש משמעות כאירועים המקדימים את ההשתקעות בארץ, ומכינים לקראתה, ואנו נתמקד בשיעור זה במות רחל בדרך הוא האירוע האחרון בדרך לחברון, על פי שיעור של הרבנית שרון רימון.

סיפור מותה של רחל הוא סיפור עצוב: רחל, אשר כה השתוקקה לבנים (עיינו פרק ל', פסוקים א' - ח') מתה דווקא בשעת הלידה. סיפור קצר זה מעלה שתי שאלות:

- א. מה משמעות מותה של רחל בשעת הלידה?
- ב. מדוע נקברה רחל בדרך?

הקבורה בדרך כאילוץ

הפסוקים בפרשתנו אינם מסבירים מדוע קבר יעקב את רחל בדרך. ההסבר הפשוט ביותר הוא שהסיבה לכך היא

על מיקומו של קבר רחל יש מחלוקות רבות, וכבר הרמב"ן (פרק ל"ה פסוק י"ח ופרק מ"ח פסוק ז') מעלה שאלה זו. לפי המסורת, קבר רחל סמוך לבית-לחם יהודה, והפסוק "ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם" (פרק ל"ה, פסוק י"ט) מתפרש על מקום זה. אולם מדברי שמואל לשאול בשמואל א', פרק י', פסוק ב' - "בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצח" - ניתן להבין שקבורת רחל הייתה בגבול בנימין, וכך גם מתפרש הפסוק בירמיהו פרק ל"א פסוק י"ד: "קול ברמה נשמע... רחל מבכה על בניה" - מקום קבורת רחל הוא באיזור הרמה, שהיא עיר בגבול בנימין.

פרוש זה מדגיש את הקשר החזק של רחל אל בניה. אולם, גם פירוש זה משאיר קושי: מה היה קורה אם רחל הייתה מתה בחברון, בזמן שליעקב כבר הייתה חזקה על מערת המכפלה? האם גם אז היו קוברים אותה במקום שיהיה נחלתם של בניה? האם היא איננה נחשבת כאם של כל עם ישראל, הראויה להקבר עם כל האבות? האם יש לה זיקה רק אל בניה הפרטיים?

תפילה על הגולים - רחל מבכה על בניה

הפרוש הידוע ביותר על קבורת רחל בדרך הוא פירושו של רש"י (פרק מ"ח, פסוק ז'):

"ואקברה שם" - ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שיש בלבך עלי. אבל דע לך, שעל פי הדיבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים. שנאמר (ירמיהו פרק ל"א, פסוק י"ד) "קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה".

לפי רש"י, ההסבר של יעקב ליוסף נותן לקבורת רחל בדרך משמעות חשובה ביותר. יעקב מסביר שהוא קבר את רחל בדרך לא מתוך אילוץ ולא מפני נחיתותה לעומת לאה, אלא מסיבה חשובה ביותר: רחל נקברה בדרך כדי להתפלל על בניה היוצאים לגלות. פירוש זה מבוסס על המדרש, ויש צורך להעמיק ולהבין את משמעותו: מדוע דווקא רחל היא המתחננת על הבנים? מדוע מקום הקבורה משמעותי, והרי מדובר בנשמה המתפללת לפני ה', ולכאורה אין משמעות למקום הפיזי של הקבורה?

לצורך הבנת העניין, נעיין במדרש (פסיקתא רבתי פסקא ג - ביום השמיני):

...אמר לו: למה לא נכנסה לקבורה עמך? שהיה יוסף מיצר על הדבר מאוד. התחיל אביו משיבו עליה: ...חייד, כשם שהיית מבקש שתכנס אמך לקבורה כך אני הייתי מבקש... אמר לו: שמא מה שלא הכנסת אותה לקבורה שמא עונת גשמים הייתה? אמר לו:

שקבר את רחל בדרך והוא אומר שעשה זאת רק מתוך אילוץ.

אולם, האם יתכן שזו הסיבה היחידה לקבורתה בדרך? האם יתכן שיעקב, אשר מייחס חשיבות רבה למקום הקבורה, יזלזל במקום קבורתה של אשתו האהובה? (אולם ראוי להדגיש שיש הבדל גדול בין קבורת רחל בדרך לבין קבורת יעקב במצרים: הגם שרחל לא נקברה במערת המכפלה, היא נקברה בארץ ישראל; יעקב אינו רוצה להקבר בחוץ לארץ, ולכן הוא מבקש מיוסף לא לקברו במצרים)

אם הקבורה בדרך הייתה רק מתוך אילוץ, הייתה אפשרות להביא את עצמותיה לקבורה בחברון לאחר שבני ישראל התיישבו שם, ואם כן - שוב יש לשאול: האם יתכן שקבורת רחל תשאר לעולם במקום לא ראוי מתוך אילוץ טכני בלבד?

פירושם של הרמב"ן ושל החזקוני

מפרשים אחדים מנסים למצוא הסבר ומשמעות לקבורתה של רחל בדרך. הרמב"ן מסביר כך (פרק מ"ח, פסוק ז'):

...הכוונה ליעקב שלא הוליך אותה למערה כדי שלא יקבור שם שתי אחיות, כי יבוש מאבותיו. ולאה היא הנשאת לו ראשונה בהיתר, ורחל באהבתו אותה בנדר אשר נדר לה לקחתה.

כלומר לפי דברי הרמב"ן, קבורתה של רחל בדרך לא הייתה במקרה, בגלל מותה בדרך: רחל לא נקברה במערת המכפלה מפני שיעקב הרגיש שאין זה ראוי שהוא ייקבר עם שתי אחיות ששתיהן נשותיו, ורחל נפטרה בכניסה לארץ מפני שבארץ לא ראוי להיות נשוי לשתי אחיות. דווקא רחל היא זו שמתה ולא לאה, כיוון שלאה היא אשתו הראשונה ולכן הנישואין איתה יותר ראויים, ואילו בנישואין עם רחל יש פגם בארץ ישראל.

לדעת הרמב"ן, אפוא, מות רחל בדרך וקבורתה שם מהווים הכנה לקראת הישיבה בארץ, שבה לא ראוי לשאת שתי אחיות.

החזקוני מפרש בכיוון אחר (פרק מ"ח, פסוק ז'):

....עדיין לא הייתי מוחזק במערה, שהרי עשיו מערער עליה, לפיכך קברתיה בדרך. אבל כשקברתי את לאה הלך לו עשיו והניח לי הכל.

"ואקברה שם" - כי ידעתי כי אותו גבול יעלה בחלק בניה... ואם קברתיה במערה אין זה כבודה שהרי היא בחלק יהודה בן לאה.

לפי פירוש זה, קבורת רחל בדרך הייתה מצד אחד אילוץ, בגלל שליעקב עדיין לא הייתה חזקה על מערת המכפלה, ומצד שני מקום הקבורה של רחל הוא המקום הראוי לה, מפני שהוא בגבול בנימין, בנה.

מתפללים על בניהם, אך הם לא נענים. אולם, כאשר בני ישראל עוברים ליד קברה של רחל ומחבקים אותה, היא מתפללת עליהם ונענית. כלומר בניגוד לדברי ירמיהו, שרק רחל מתפללת על בניה, לפי המדרש כל האבות מתפללים אך רק רחל נענית. מה מיוחד ברחל? מדוע דווקא היא נענית?¹

המדרש אינו מסביר זאת במפורש, אך מתוך המילים של המדרש ניתן לראות הבדל בין האבות האחרים לבין רחל. על כל האבות אומר המדרש: "הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם". ישראל מבקשים תפילה מכל האבות, אך כשהם מגיעים למקום קבורתה של רחל התיאור הוא אחר: "ומחבקין קבורת רחל"; מרחל הם לא מבקשים תפילה, אלא באים ומחבקים את קבורתה. המדרש מביע את קשר האהבה החם בין רחל לבניה, המודגש עוד יותר על רקע הפניה אל האבות האחרים, שאין בה תחושה של קרבה ואהבה מיוחדת. רחל, שדווקא ממנה לא בקשו להתפלל, עושה זאת מעצמה: "והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקדוש ברוך הוא ואומרת לפניו רבונו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בניי או תן לי האוניא שלי". רחל מבקשת רחמים על בניה האהובה ובוכה עליהם, והתוצאה: "מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה". לפי דברים אלו נראה שיש אהבה מיוחדת בין רחל לבניה, ואהבה זו היא המביאה את הקב"ה להענות לתפילתה של רחל, ולרחם על הבנים. מדוע דווקא לרחל מיוחדת אהבה מיוחדת לבניה?

רחל ו"הדרך"

נראה שכדי להבין את המיוחד בתפילתה של רחל, עלינו לעיין בדמותה של רחל. הפגישה בין יעקב לרחל מצמיחה אהבה גדולה, אך כדי לממש אהבה זו על יעקב לעבוד קשה שבע שנים (פרק כ"ט, פסוקים י"ח - כ'). בתום שבע שנים של צפייה גדולה עומדים יעקב ורחל להנשא, לממש את אהבתם ולהגיע לסוף הדרך, לסיומו של התהליך.

1 המדרש באיכה רבה, פתיחתא כ"ד, מאריך בפירוט תפילותיהם של כל אחד מהאבות. תפילתה של רחל היא:

"...רבש"ע, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים, והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי, ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפנו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנין שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל... וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה, ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לע"ז שאין בה ממש והגלית בני, ונהרגו בחרב, ועשו אויבים בם כרצונם?" מיד נתגללו רחמיו של הקב"ה ואמר: "בשבילך, רחל, אני מחזיר את ישראל למקומן".

מדרש זה מסביר את קבלת תפילתה של רחל בכך שהיא עצמה התגברה על הקנאה ועשתה מעשה של רחמים, והיא מבקשת מה' לעשות כמעשה.

לאו... בין פסח לעצרת היה בזמן שהארץ מנופה והולכת ובאה ככברה שיכולים להלוך, אמר לו יוסף: גזור עכשיו ואני מעלה אותה וקוברתה, אמר לו יעקב: אין אתה יכול בני, שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור, שאף אני בקשתי להעלותה ולקבורה ולא הניחני הקדוש ברוך הוא... ולמה? שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם, וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקדוש ברוך הוא ואומרת לפניו: "רבונו של עולם! שמע בקול בכייתי ורחם על בניי או תן לי האוניא שלי", מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה. מניין? שכן כתב: "בכי תמרוורים רחל מבכה על בניה" (ירמיה פרק ל"א פסוק י"ד), וכתב: "ויש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבנו בנים לגבולם" (שם פסוק ט"ז).

המדרש מתאר שיחה בין יוסף ליעקב, בעקבות הכאב של יוסף על כך שאמו נקברה בדרך. המדרש מדגיש שגם יעקב הצטער על כך שרחל נקברה בדרך ולא במערת המכפלה, ואין כאן התנצלות כלפי יוסף בלבד אלא צער של שניהם על המצב. בדברי יוסף מועלית האפשרות להעביר את עצמותיה של רחל למערת המכפלה, שהרי אם הקבורה בדרך היא רק מתוך אילוץ ניתן לתקן זאת בקלות. התשובה של יעקב לשאלה זו תברר האם קבורת רחל בדרך היא רק מתוך אילוץ, כפי שהסבירו רוב המפרשים, או שיש לה משמעות. לפי המדרש, יעקב מסביר ליוסף שקבורת רחל בדרך איננה נחותה ומבוזה, ובוודאי שלא נעשתה במקרה ומתוך אילוץ, אלא להפך - היא בעלת משמעות רבה: הקב"ה בעצמו מעוניין בקבורתה של רחל בדרך, כדי שהיא תוכל להתפלל על בניה היוצאים לגלות.

המיוחד ברחל

מקורו של הרעיון שרחל מתפללת על בניה הגולים איננו מדרשי, אלא תנכ"י (ירמיהו פרק ל"א, פסוקים י" - ט"ז):

כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רַחֵל מִבְּפֶה עַל בְּנֵיהָ מֵאַנְהָ לְהַנְחִים עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ: כֹּה אָמַר ה' מִנְעֵי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדְמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֶתְךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתְךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בְּנִים לְגִבּוֹלָם:

ירמיהו מתאר את תפילתה של רחל על בניה הגולים, וה' מבטיח לה שבניה ישובו. מדוע דווקא רחל היא המתפללת על בניה? לפי המתואר במדרש בפסיקתא רבתי, התיאור שונה במקצת: בני ישראל היוצאים לגלות מבקשים מכל האבות להתפלל עליהם, ואכן, כל האבות

תפילתה של רחל

לאחר דברי תוכחה אלה, היינו מצפים שרחל תפנה אל ה', כפי שעשו שרה, רבקה וחנה (שמואל א', פרק א' פסוקים י" - י"א), אך רחל עושה משהו אחר (בראשית ל' ג):

וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַתִּי בִלְהָה בֵּא אֵלַיָּה וְתֵלֵד עַל בְּרַכִּי וְאֶבְנָה גַם אֲנֹכִי מִמֶּנָּה:

רחל נותנת את שפחתה ליעקב, מתוך תקווה ש"ואבנה גם אנכי ממנה". מה הבניין שיהיה לה מכך? לשם הבנת נקודה זו נפנה לסיפור דומה, המופיע אצל שרה (בראשית ט"ז א-ב):

(א) וְשָׂרִי אִשְׁתִּי אֲבָרְכֶם לֹא יִלְדָה לּוֹ וְלֹה שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׂמָה הָגָר:

(ב) וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אֲבָרְכֶם הִנֵּה נָא עֲצֹרְנִי ה' מִלְּדַת בֵּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוּלַי אֶבְנָה מִמֶּנָּה וְיִשְׁמַע אֲבָרְכֶם לְקוֹל שָׂרִי:

ומסביר שם הרמב"ן כך:

שתבנה ממנה - שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה, או זכות שתזכה היא לבנים בעבור כן.

כלומר: הילד של השפחה ייחשב כילד שלה, או שבזכות נתינת השפחה תזכה גם היא בעצמה לילד.

המילים "אבנה ממנה" משוות בין שרה לרחל, ויש נקודות נוספות להשוואה: גם שרה הייתה עקרה, וגם היא נתנה את שפחתה לבעלה כדי להבנות ממנה. אולם, דווקא על רקע הדמיון הרב בין הסיפורים מתחדדים ההבדלים:

שרה מצהירה מיד: "הנה נא עצרני ה' מלדת", כלומר ברור לה שהעקרות היא מאת ה'. בנוסף לכך, כאשר שרה מנסה לפתור את הבעיה על ידי נתינת השפחה לאברהם, היא אומרת "אולי אבנה ממנה" - אולי זה יעזור, אם ירצה ה', ואולי לא, כי הרי הכל מאת ה', והוא יחליט אם אוכל להבנות ממנה. לעומת זאת, רחל איננה מזכירה את יד ה' בעקרות שלה, והיא אומרת בוודאות "ואבנה גם אנכי ממנה".

כאשר בלהה יולדת ליעקב, רחל מרגישה שהיא הצליחה, והיא מבטאת הצלחה זו בשמות שהיא קוראת לשני הבנים של השפחה (פרק ל' פסוקים ה' - ח'). אך הצלחה זו איננה מלאה, ולכן רחל ממשיכה לנסות (בראשית ל' י"ד - ט"ו):

וַיִּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר חֲטִים וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל יָאֵה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רְחֵל אֶל יָאֵה תִּנֵּי נָא לִי מִדוֹדָאֵי בְּנֶךְ: וַתֹּאמֶר לָהּ הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתְּ גַם אֶת דוֹדָאֵי בְּנֵי וַתֹּאמֶר רְחֵל לָכֵן יִשְׁפָּב עִמָּךְ הַלִּילָה תַּחַת דוֹדָאֵי בְּנֶךְ:

הדודאים היו צמח שנחשב כמועיל לפרייון, ורחל מנסה להשתמש בדודאים כדי להרות. אולם, התוצאה עצובה מאד: דווקא לאה נכנסת להריון, ורחל נשארת

אולם, לבן מתערב ומפר את ההסכם, ונותן ליעקב את לאה (שם פסוקים כ"ג - כ"ד). התהליך לא מגיע לסימו - רחל נשארת בחוץ, בדרך והאכזבה קשה, במיוחד לאור הצפייה הארוכה. לאחר שיחה עם לבן, גם רחל נישאת ליעקב (פסוקים כ"ה - ל'), אך אלה כבר לא הנישואין המושלמים להם ציפתה (בראשית כ"ט ל'):

...וַיָּבֵא גַם אֶל רְחֵל וַיֹּאהֲב גַם אֶת רְחֵל מִלָּאָה.

ומדגישה הרבנית שרון רימון, המילה הקטנה "גם", המופיעה בפסוק פעמיים, אומרת את הכל - היא האישה השנייה, וגם אם היא האהובה, חייה אינם קלים. אלה אינם חיי נישואים פשוטים ורגועים, אלא חיים של התמודדות מתמדת. ההתמודדות בין רחל ללאה באה לידי ביטוי בעצמה רבה בנושא לידת הבנים (בראשית כ"ט ל"א):

(לא) וַיֵּרָא ה' כִּי שְׁנוּאָה לָאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרְחֵל עֵקְרָה:

עבור לאה, לידת הבנים מהווה מפתח לאהבה של יעקב אליה:

(לב) וַתִּהְיֶה לָאָה וְתֵלֵד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי רָאָה ה' בְּעֵינַי כִּי עָתָה יֵאָהֲבֵנִי אִישִׁי:

(לג) וַתִּהְיֶה עוֹד וְתֵלֵד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי שָׁמַע ה' כִּי שְׁנוּאָה אֲנֹכִי וַיִּתֵּן לִי גַם אֶת זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן:

(לד) וַתִּהְיֶה עוֹד וְתֵלֵד בֵּן וַתֹּאמֶר עָתָה הִפְעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי יִלְדָתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָּנִים עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ לֵוִי:

רחל אמנם לא זקוקה לבנים כדי לזכות באהבתו של יעקב, אך העקרות עצמה מהווה התמודדות קשה בעבורה (בראשית ל' א):

וַתִּרְאֶה רְחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶא רְחֵל בְּאַחֶתָהּ...

העקרות היא חוויה קשה בפני עצמה, אך אצל רחל נוסף גם האלמנט של ההתמודדות מול לאה, דבר המעצים את הקושי שלה. מתוך המצוקה הקשה שלה, פונה רחל אל יעקב בזעקה:

וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הִבֵּה לִי בָּנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי:

מה רוצה רחל מיעקב? לכאורה, היא מבקשת ממנו לעשות משהו - "הבה לי בנים", אך מה יכול יעקב לעשות?

תגובתו של יעקב היא (בראשית ל' ב):

וַיַּחַר אָף יַעֲקֹב בְּרְחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹקִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן:

מדוע יעקב כועס על רחל? רחל פונה אל יעקב בצורה קשה מאד, ומטילה עליו את כל כובד האחריות לעקרותה, כאילו שהוא יכול לעשות משהו. יעקב מוכיח אותה על כך שהיא פונה אליו, והוא אומר לה: "התחת אלקים אנכי?" - אני לא יכול לעשות כלום; ה' הוא היחיד אשר יכול לתת לך ילד.

הוא מבין יותר את הערך של אותו דבר: כאשר האדם עמל כדי להגיע לדבר מסויים, הוא מכיר יותר בערכו של הדבר ונקשר אליו יותר. בנוסף לכך, עצם התהליך שהאדם עובר, גם ללא ההגעה אל הסיום, מביא את האישיות שלו לצמיחה.

המיוחד בתפילת רחל

אם כן, תפילת רחל מיוחדת בשלוש נקודות:

א. דווקא רחל, שהייתה עקרה, מבינה יותר את הערך של הבנים. לכן אהבתה אליהם גדולה ביותר, וכאשר הם גולים ואובדים היא בוכה, זועקת לשמים ומאנה להנחם. היא האם המתפללת על בניה עד שתפילתה נענית.

ב. רחל היא גם האם שלמדה על בשרה את חשיבותה של התפילה. היא עברה תהליך משמעותי שהביא אותה להכרה עמוקה שרק הפניה אל ה', התפילה, היא שיכולה להושיע. לכן תפילתה חזקה עד כדי כך שה' שומע לה.

ג. היציאה לגלות יכולה להתפרש כסיום של התהליך: היה קשר בין ישראל לה', אך הברית הופרה והתוצאה היא ניתוק יחסים עם ה'. עם ישראל יוצא לגלות, ושם הוא יאבד בין הגויים. רחל, אשר מסמלת את התהליך, נותנת תקווה לכך שהגלות היא רק חלק מן התהליך, - היא לא הסוף, ויש עוד המשך. רחל מתחננת לה' שהגלות לא תהייה סיום של תהליך, אלא רק שלב בדרך.

מותה של רחל בדרך וקבורתה בדרך מסמלים את כל חייה, שהיו "בדרך", בתהליך, בשאיפה אל השגת הדברים. מותה של רחל בדרך איננו אקראי, אלא מסמל את מהות חייה. קבורתה בדרך מזכירה זאת גם לבניה הגולים, אשר יוצאים לגלות מתוך תקווה שזהו רק שלב "בדרך", ומבינים, בעקבות רחל אמם, את כוחה של התפילה היכולה להוביל אותם גם בדרך קשה ומפולתת, תפילה שנענית:

כֹּה אָמַר ה' מְנַעֵי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׁכַר לִפְעֻלָּתְךָ נָאִים ה' וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרֵיתֶיךָ נָאִים ה' וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם

בעקרותה. רחל עוברת תהליך ארוך מאד של נסיונות להרות, כשבמקביל אחותה יולדת בנים, והתהליך כואב וקשה. האם רחל לא התפללה? האם היא לא הבינה את המוסר של יעקב? לכאורה, עולה מן הפסוקים שבמקום להתפלל היא ניסתה רק פתרונות מעשיים. אולם, מפסוק אחר, המופיע בשעת לידתה, ניתן להסיק אחרת (בראשית ל' כ):

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶלְוָקִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ:

לבסוף ה' שומע אל רחל, ופותח את רחמה. אמנם הפסוקים לא מתארים במפורש את תפילתה של רחל, אך מתוך הפסוק "וישמע אליה אלקים" אנו מבינים שהיא התפללה. תכן שהתפילה ליוותה כל הזמן את נסיונותיה להרות, ויתכן שהתפילה באה רק לבסוף, מתוך הייאוש הגמור, כאשר היא מבינה ששום דבר אחר איננו יכול לעזור לה. בכל מקרה, העובדה שהתפילה נזכרת רק בסוף באה להדגיש שכל האמצעים האחרים לא הועילו, ורק ההתערבות של ה' בעקבות תפילתה היא זו שפתחה את רחמה לבסוף.

רחל עוברת תהליך ארוך וקשה בנסיונותיה לזכות בבנים. ההורות לא באה לה בקלות ובטבעיות - היא צריכה להתאמץ, להתמודד ולהתפלל כדי להיות אם. תוך כדי התהליך המביא להולדת הבנים עוברת רחל תהליך נוסף, של הכרה בחשיבות התפילה, ורחל מתקנת את עצמה; היא מבינה שלא מיעקב תבוא הישועה, וכנראה גם לא מהדודאים. רחל מבינה שהתפילה שלה היא המפתח ללידה. ניתן לראות שתהליך זה מתחדד אצל רחל ובא לידי ביטוי גם בשם שהיא נותנת לבנה, שם שהוא בעצמו תפילה (בראשית ל' כג-כד):

וַתֵּהָרֵא וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אֶסְף אֱלֹהִים אֶת חַרְפְּתִי: וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לְאֹמַר יִסֵּף ה' לִי בֶן אַחֵר:

מות רחל בלידה בדרך

כאשר רחל יולדת בן אחד, היא מתפללת שה' יתן לה בן נוסף. הבן האחר שרחל מקבלת מאת ה', הוא בנימין. הוא הבן שנולד בפרשה שלנו, פרשת וישלח, והוא הבן שבלידתו מתה רחל. מות רחל בלידה הוא טראגי ביותר. דווקא רחל, שחיכתה לבנים שנים רבות כל כך, מתה בלידה.

מה המשמעות של מיתתה דווקא בלידה? רחל איננה זוכה להגיע אל הסיום, אל המנוחה, אלא נשארת במצב של התהליך. נראה שכל קיומה של רחל מסמל את הדרך ואת התהליך. חייה של רחל מהווים רצף של התמודדויות עם תהליכים, ומרחל אנו לומדים את משמעותו של התהליך. דבר המושג בקלות הוא פחות ערך בעיני האדם, ואילו כאשר יש לאדם חסרון במשהו